

Csuka Zoltán levelesládája

*Gerencsér Zsigmond: „...Engedd, hogy mi büszkélkedjünk veled!”
= Hid, 46. évf. 2002. 2. sz. 274–280. p.*

Nagy László szavait idézi a cím, amit a nyolcvan éves Csuka Zoltán köszöntésére írt. Sokan és sokféleképpen méltatták már Csuka Zoltán írói, költői, műfordítói és irodalom-szervezői munkásságát. Első magyarországi verseskötetéhez (*Életív*, 1936) Juhász Géza írt ismertetést, válogatott kötetét (*Buzgó kiáltás*, 1957) Benedek Marcell vezette be, és Pilinszky János szerkesztette. Az 1966-os válogatást (*Előretolt állásban*) ismét Juhász Géza méltatta, az egész addigi életutat bemutató szép tanulmányban. Közben József Attila-díjjal méltányolták a hatvannégy éves nemzetközi hírirodalmár munkásságát.

A pályatársak azért mindig bátrabban és bővebben osztogatták az elismerést. Csuka Zoltánról és költészetéről, 1945 előtti publicisztikai írásairól, irodalom-szervezői munkásságáról mintegy százötven publikáció jelent meg Magyarországon és Jugoszláviában együttvéve. Bori Imre a „világirodalom-képfornálót, Kemény G. Gábor a magyar kisebbségtudomány egyik megalapozóját köszöntötte benne; a mintegy száz kötetnyi műfordítói teljesítményét még életében a magyar műfordítás-irodalom klasszikus értékei közé lehetett sorolni.

E rendkívüli hatású életmű keletkezéstörténetének dokumentumaiból azonban alig ismerünk valamit. Ma már a két világháború közötti, önálló szellemi fórumot teremtő lapjai, a szabadkai *Kalangya* és a budapesti *Láthatár* nehezen hozzáférhető. Csuka Zoltán írónak, szerkesztőségekkel folytatott levelezéséből alig egy-kettő került nyilvánosságra. Az 1950 előtti iratait pedig az életére törő hatalom eltüntette, lehet, hogy megsemmisítette; de talán a kortársak hagyatékaiban föllelhető lenne még néhány fontos levél. Az 1955 utáni levelezése a mai napig feldolgozatlan.

Személyes, szerkesztőségi élményeket idézve említi a szerző Csuka Zoltán szerénységét, holott tizenkét sorsalakító esztendőnt önkéntes száműzetésként töltött a Vajdaságban, megtanulta a délszláv népek nyelvét, lapokat folyóiratokat indított és szerkesztett. „...ami itt tíz év alatt a magyar irodalom megteremtése, összefogása, kérébe kötése és talpra állítása körül történt, sohasem történt Csuka Zoltán nélkül” – írta 1931-ben Szenteleky Kornél, a szerkesztőtárs.

Példaként bemutat Gerencsér Zoltán néhány dokumentumot: két szemelvényt Csuka Zoltán programadó publicisztikájából, egy Ivo Andrić-levelet és másoktól származó levlérszleteket annak szemléltetésére, hogy milyen értékeket rejt Csuka Zoltán levelesládája.

Cholnoky Olga

„Kenyérként tördelem a verset, vegyétek ...”

Szeberényi Zoltán: *A költői szó varázsa.* + Fónod Zoltán: *Beszélgetés Ozsvald Árpáddal.* +
Dénes György: *Mesél a múlt.* = *Irodalmi Szemle*, 45. évf. 2002. 1–2. sz. 56–72. p.

A hetvenéves Ozsvald Árpádot köszönti a három írás. A költői pálya ívét rajzolja meg Szeberényi Zoltán; az élmények meghatározó erejéről beszélget a költővel Fónod Zoltán. Jellegzetes pillanatok idéz a poéta életéből Dénes György: Egyszer, még fiatal korában költőtársaival kirándult a közeli erdőbe. Mennek mendegélnék, hát uramfia, a csapáson megugrik egy nyúl és iramodik befelé a sűrűbe. Ott fut egy nyúl, látjátok? Tényleg ott fut – lelkenedik Gyurcsó Pista. Láttátok azt a nyulat? A harmatcsepp még ott ringott a bajszaán – állította Ozsvald. Nyulat sok mindenki láthat – mondja Tózsér Árpád, de a bajszaán ringó harmatcseppet csak verbeli poéta láthatja.

Ozsvald Árpád a falu küldötte, mint a legtöbb szlovákiai magyar író-költő. A Szikince és a Perc patakok közrefogta Nemesorosziban látta meg a napvilágot. Rendkívül egyszerű, de szívmeleg összetartó családi környezetben nőtt fel. Ez a körülmény hosszú ideig tematikai és szemléleti behatároltságot jelentett számára. Nem annyira a népköltészet, mint inkább a népi írók mozgalmának lírikusai, Sinka István, Erdélyi János, Illyés Gyula voltak az elindítói, de sokat tanult a Nyugat nagyjaitól is, ami főként pályája második felében, saját kifejezőeszközeinek kialakításakor vált különösen fontossá.

Ozsvald Árpád a hetvenes évek fordulóján érkezett el költői fejlődésének, művészi adottságainak teljes kibontakozásához, egyfajta tartalmi, formai megállapodottsághoz. Magáénak vallja Arisztotelesz poétikai iskolájának legfőbb tanulságait, miszerint nincs szép és értékes, az utókor számára megőrzésre érdemes vers a fülnek szóló (hangzat, zeneiség, ritmus, dinamizmus stb.), a szemnek szóló (kép, látomás, szimbólum, metafora) és az értelemnek szóló elemek (gondolat, eszme, világkép, valóságsszemlélet) nélkül.

Bár pályakezdése a sematizmus korának legnyomasztóbb éveire esett (1951), hamar túltette magát a pályakezdés nehézségein. Olvasottsága, poétikai képzettsége, művészi ízlése megvédte őt a korabeli kultúrpolitikai elvárások legveszélyesebb csapdájától. Költői fejlődésének első szakasza (1954–1969) egyenletesen felívelő. Költői ihletének legfőbb forrása ebben az időszakban az emlékezés és a meditáció. Leginkább a szereplírárt kedveli, az álcázott önjellemzést, a rejtjeles vallomást, a történelmi, irodalmi és mitológiai alakok mögül sugárzott lírai üzeneteket. Első három kötetének költői summázatát a *Galam-bok szállnak feketében* (1969) című kötetben mérhetjük le hitelt érdemlően. „Első és második kötetem megjelenése között közel hat év telt el ... Dühíteni kezdett a rám kényszerített gúzsba kötő tartalmi és formai egyszerűség. Nem volt az alkatomban semmi, ami az így értelmezhető egyszerűséghez fűződött volna. A műveltségem és az olvasottságom is inkább latinus volt. De élményeimet elsősorban a az egyszerű paraszti réteg gondjai adták. E kettősségből kiindulva egyre inkább úgy éreztem magam e rám erőszakolt formában, mintha állandóan szűk csizmában járnék. Igyekeztem tehát e kettős élményvilágomnak korszerű, megfelelő tartalmat találni. Így történt, hogy a mítoszokhoz fordultam...”

A hetvenes évek fordulóján szemléleti-hangvételi megújulás jellemzi a költészetét. Korábbi biztonsága megrendül, a derűs-borongós kiegyensúlyozottságát fojtott konfliktusos lelkiállapot váltja fel. Az emlékversek víziókká sötétülnek, az életképek, elégiák helyett mind gyakrabban megrendültséget, nyugtalan félelmet, fáradt lemondást sugárzó versek születnek. Ennek az alkotói korszaknak záró mozzanata az *Oszlopfő* (1981) c. válogatott kötet.

A rendszerváltás nem hozott lényegbevágó változást Ozsvald költészetében. A *Valahol otthon* (1985) c. kötetében a költő elérkezett lehetőségei csúcsához. Megtalálta azt a hangfekvést, mely ezt követően már nem változik, állandósult a versek dikciója, következetesen igazodik a gondolatrítmushoz. *A nincsenek szemtanúk* (1992) és a *Mindenre emlékezni kell* (1996) kötetek hangvétele a megállapodottság időszakát mutatják. A kötetekből sugárzó életérzés, az általuk befogadott és reflektált problémakör alig tér el a *Valahol otthon* (1985) címűben már prezentálttól. „Azt hiszem a jó vers mindig korszerű. Én mindig arra törekedtem, hogy lehetőleg jó verseket írjak. Hogy ez mennyire sikerült, azt majd az idő eldönti. A költőnek tudatosan kell bíznia a vers emberformáló erejében. A vers legyen üzenet, jeladás és figyelmeztetés. Soha nem szaladtam a múltó divat után. De az ember, a költő is egy adott időben él, amely örökké változik, és a versek is változnak. Az alaphang azonban nem változik. „Ez a pályaszakas valóban a megállapodottság időszaka, bár tovább mélyül a költőben a válságtudat, a kudarcélmény, az elkeseredettség hangulata, az idő múlásának és romboló hatásának érzékeltetése. Költészetének uralkodó hangja a be nem teljesülés, a kínzó magány, az elidegenedés, az elmúlás rémsége, a „Nagy sási kígyó” közeledésének visszhangja. Nem véletlenül kapta utolsó válogatott kötete, az egész költői életmű mérlege *A nagy sási kígyót* (2000), amely nemcsak a költő gerincét merevíti kősziklává, de mindannyiunkra álnokul leselkedik. „A költő általában pesszimista. A legtöbbször azért ír verseket, hogy a körülötte lévő világ sérelmeit, visszasságait kiöntse magából. Amikor ez megtörtént, megnyugszik, és újra hisz abban, hogy az ember természete megváltoztatható. A jó győz a rossz felett, mint a mesében. Hogy mit hoz a következő évezred, nem tudhatom, de pesszimizmusom mellett egy kicsit hiszek az ember józanabb világlátásában is” – mondja a költő.

Cholnoky Olga